

ASHA ARCHIVES	
1563	
ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੋ	

पसस्के
१

श्रीगणेशायनमः श्रीवामदेवउवाच प्रणम्यपरमात्मा
नवामदेवकृतांजलिः जीवन्मुक्तिप्रदोपायंकथयस्वेतिष्ट
कृति १ श्रीईश्वरउवाच परंज्ञानमहं वृत्ति येन तत्त्वं
प्रकाशते येन विच्छिद्यते सर्वमलपाशादिवंधनम् २ अ
धारादिषु चक्रेषु सुषुम्णादिषु नाडिषु प्राणादिषु समीरे
षु परंतत्त्वं न तिष्ठति ३ तत्त्वयोगरता केचित्केचित् ध्यानवि
मोहिताः जपेन केचित् किं श्येति नैव जानन्ति तारकं ४ न

रामः
१

मीमांसातर्कग्रहणितसिद्धांतपठनैर्नवेदैर्वेदांतैः स्मृतिः
भिरभिधानैरपिन च नवापि कुंदो व्याकरणकवितालं कृति
मये मुनेतत्त्वयाप्तिर्निजगुरुमुखादेव विहिता ॥ काया
यग्रहणं कपालधरणं केशावलीलं च न पारखण्डवत भस्म
वीवरजटाधारित्वमुन्यत्तता नम्रत्वं निगमागमादिकवि
तागोष्ठीसभान्यंतरे सर्वे चोदरपरणार्थं नटनं न श्रेयशः
कारणं ॥ द्वयोश्चारणमारणादि कुहकैर्मत्रप्रपंचोऽयम्

श्री.
२

सर्वाभ्यासविविधवंधरणाद्यज्ञानभागोपरः ^{क१} ध्यानंदेहपदे
शुनाडिषुषडाधारेषुवेतोभ्रमस्तस्यास्तत्सकंमनोविरचि
तंत्यत्कामनस्कंभज ७ अन्येवजगतोभावायेवतिष्ठंत
नेकधा तेषांतुलक्षणेनापिपरंतत्वेनगीयते ८ योगा
दिभूतनिर्मुक्तं बुद्धिद्वयविवर्जितं तत्तत्तत्तत्तद्विभिर्भावे
ःपरंतत्वेतदुच्यते ९ यस्मादुच्यतेसर्वयस्मिन्सर्वप्रति
ष्ठितं यस्मिन्विलीयतेसर्वपरंतत्वेतदुच्यते १० भावा

रामः
२

भावविनिर्मुक्तविनाशोत्पत्तिवर्जितं सर्वसंकल्पनातीतं
परंतत्त्वं तदुच्यते ॥ अनाकारमविद्धिन्नमग्राह्यमचलं
ध्रुवं सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सर्वकामविवर्जितम् ॥ १२ ॥
थमपृथिवीतत्त्वं जलतत्त्वं द्वितीयकं तेजस्तत्त्वं तृतीयं
स्याद्वायोस्तत्त्वं चतुर्थकम् ॥ १३ ॥ आकाशं पंचमं तत्त्वं
मनः षष्ठं बुद्धाहृतम् सप्तमं परमं तत्त्वं योजानाति समं
क्षमाक ॥ १४ ॥ परंतत्त्वं मयारब्धातं जन्मबंधविनाशनं

अमस्के
३

तस्याभ्यासं प्रवक्ष्यामि येन संजायते तयः १५ विविक्तदेशे
षु च संनिविष्टः समासने किंचिदुपेत्य पश्चात् वा ऊष्माणं स्थि
रदृग्गच्छथां गच्छिता विहीनो भ्यसने कुरुष्व १६ सुखासने स
मासीनस्तत्त्वाभ्यासं समाचरेत् सदाभ्यासेन तत्कुर्यात्परंत
त्त्वप्रकाशने १७ ब्रह्मांडं पंचभूतस्थं पंचभूतमयीं तुलुः सर्व
भूतमयं चेदत्यक्ता नास्तीति भावयेत् १८ न किंचिन्मनसा
ध्यायेत्सर्वविता विवर्जितः स वा साध्यं तरे योगी जायते तत्त्व

रामः
३

समुखः १२ तत्त्वे स्वसमुखे जाते त्वमनस्कं प्रजायते
अमनस्केऽपि संजाते चित्तादिविलयो भवेत् २० चित्तादि
विलये जाते पवनस्य लयो भवेत् मनःपवनयोर्नाशाद्विद्वि
र्थं विमुच्यते २१ इन्द्रियार्थैर्दृष्टा वा ह्यज्ञानं न जायते
वा ह्यज्ञाने विनष्टे च ततः सर्वसमो भवेत् २२ यदा सर्वसमे जा
ते भवेद्वायारवर्जितः परब्रह्मणि संवक्ष्यो गीष्वा प्रलयस्त
दा २३ सदा भ्यासरत्तानां च यः परो जायते लयः तस्याहं कथ

अमस्के

ना ७
विष्णामिलक्षणं युक्तवेतसां २३ सुखंदुःखं न ज्ञाति शीतोष्णे
न च विंदति विचारं वेदियार्थानां न वेत्ति चल्यंगतः २४
न जीवन्नमृतो वापि न पश्यति न मीलति निज्जीविका एव ति
हेल्लयस्थः सोभिधीयते २५ निर्वाते स्थापितो दीपो भासते
निश्चलो यथा जगद्वापारनिर्मुक्तस्तथा योगीलये स्थितः
२६ यदा वा तैर्विनिर्मुक्तो निश्चलो निर्मलः पर शब्दादिविषये
स्य कोलयस्थो दृश्यते तदा २७ प्रक्षिप्तं लवणं तोये क्रमा

शमः
४

यद्विहीयते मनोप्यभ्यासयोगेन तद्वद्विहीयते ३८
लवणं तोयं संस्पर्शं यथा तोयमयं भवेत् मनोपि बुद्धिः संस्पर्शं
तथा बुद्धिः मनो भवेत् ३९ यथा क्षरमयत्वेन प्राप्यते लवणं स्पर्शं
कमं बुद्धिज्ञानमयत्वेन निर्वाणं मनसा तथा ४० एतात्पृथक्
करहितं घृते लीनं घृतं यथा तत्त्वे लीनस्तथा योगी पृथक् भावं
न विंदति ४१ निमेषेण श्वासयत्नेर्नाडिभिश्च हरेर्दिनेः पासेः सं
वत्सरैः कालेर्लयस्योद्यत्यरं बुजेत् ४२ श्वासो ह्वासोऽत्यक्तः

असत्के
५

एतः षड्विंशतौ पलं स्मृतं पलैः षष्टिभिरेव स्याद्यटिका कालसंमि
ता ३४ योगिनिमेवमात्रेण लयेन लभते कुर्वं स्पर्शनं परतत्
स्याप्युत्थानं वपुनः पुनः ३५ धर्मश्रान्तिप्रजायेत मुकुर्निद्रा
वमूर्च्छना निमेव षड्मात्रेण लयेनांतरा योगिनः ३६ श्वा
समात्रलयेनापितेन प्राणादिवायवः श्वासप्रवाहसंबंधात्स
र्वस्यानेव हंतिते ३७ श्वासद्वयलयेनापि कूर्मनागादिवा
यवः न वर्तन्ते च धातूनां बंधं कुर्वन्ति धातुगाः ३८ श्वासत्र

शमः
५

यलयेनापि सप्तधातुगता रसाः समपुष्टिं प्रकुर्वन्ति धातूनां
समवायवः ३९ चतुःश्वासलयेनापि चासनस्थो न विद्य
ते स्वल्पःश्वासो भवेद्योगी स्वल्पो न्येष युतस्तथा ४० पल
द्वययुतेनापि तृन्नाद्यो बालनं भवेत् अनाहतः स विज्ञेय
स्तत्रैवं विन्यसेन्मानः ४१ चतुःपलप्रमाणे न लयेनानु भवे
भवेत् अकस्मान्निपतत्येव शब्दं कर्णौ शुभाशुभः ४२ पला
एकलयेनापि कामस्तस्य निवृत्ते तथापि नैव जायेत कामि

अमस्क
ह

न्या — लिङ्गितस्य च ४३ कलापादलयेनापिसुषुप्ता
मार्गवाहिनी कायपश्चिममार्गेण तस्य भागे न गच्छति ४४
घटिकाद्वलयेनापिशक्तिकुंडलिनीपरा मनोवातविशेधेन
जगत्याधारसंस्थिता ४५ कलामात्रलयेनापिशक्तिसंच
लति क्रवे उर्ध्वपश्चिममार्गेण वातरोधेन जायते ४६ क
लाद्वयलयेनापिशक्तिसंचलनेन च क्षणादुत्पद्यते तस्य
मनसः कपनं सकृत् ४७ चतुःकलालयेनापि निद्राभावो

रामः
ह

निवर्तते हृदिस्फुल्लिगवद्योगीतेजोविन्दस्यपश्यति ४८ दि
नपादलयेनापि स्वत्मा हारे भवेन्नरः स्वल्पमूत्रपुरीषत्वं ल
घुतास्त्रिगुणान्नमो ४९ वासरार्द्धलयेनापि स्वात्मज्योतिप्रका
शते सूर्यो गोभिरिवादीपं योगीविश्वं प्रकाशते ५० दिनपा
त्रयेनापि स्वात्मतत्त्वं प्रकाशते इन्द्रियज्ञानविस्तारे ब्रह्मांडेऽप्य
स्यवर्तते ५१ अहोरात्रलयेनापि योगी च समयो स्थितः चि
त्तवृत्तिनिरोधेन गंधं जानाति दूरतः ५२ अहोरात्रद्वयेनापि ल

अम-स्त

यानंदे सुसुर्क्षितः दूरदधिरसंवेत्ति योगी संकल्पवर्जितः ५३
अहोरात्रत्रयेनापिलयेनांतस्थ योगिनः दूरदर्शनविज्ञा
ने स्वभावेनैव वर्तते ५४ अहोरात्रवतुष्केण लयभावप्रभा
वतः स्पर्शजानाति योगीन्द्रो दूरदेवनशंसयः ५५ पंचरा
त्रलयेनापितस्याप्युत्पद्यते भ्रुव दूरश्रवणविज्ञानं मनसा
अर्थकारणं ५६ एतत्संवेदियज्ञानं महत्त्वा नु भवात्मकं
जानात्यनेन योगीन्द्रसंकल्पविश्ववर्तने ५७ षड्रात्रविल

रामः

येनापिमहाबुद्धिः प्ररोहति यावत्तर्कमतिस्तस्य विश्वज्ञानं
प्रकाशते ५० सप्तशतत्रयेनापि परे लीनस्य योगिनः
आबुद्धविश्ववेत्तत्वं श्रुतिज्ञानं च वर्तते ५१ अष्टशत
त्रयेनापि भवेद्योगीनिशमयः सुत्तिपासादिभावेऽसह
स्थानपीडते ५२ नवशतत्रयेनापि निर्भेदस्वात्मवर्ति
नः वाचांसिद्धिर्भवेत्तस्य सापानुग्रहकारिणी ५३ दशश
तत्रयेनापि सिद्धो योगीश्वरस्ततः सुशुक्लानि च मार्गाणि स

श्र. न.
८

विविक्ताणि पश्यति ६२ ततश्चैकादशाहेन लयस्तस्य जवो
दयात्तं मनसा सह तस्यापि गंतुमिच्छति विग्रहः ६३ द्वाद
शाहलयेनापि भूति तत्त्व हि सिद्ध्यति निमेषार्द्धप्रमाणेन
पर्यटत्येव भूतले ६४ ततस्त्रयोदशाहेन लयेनापि महा
दुतम् योगीन्द्रस्वेव ही सिद्धिर्लभते चिंतनादपि ६५ चतु
र्दशदिनांतं चलये स्थाययति पृथति अणिमाख्यां स सिद्धि
स्यादणत्वं प्राप्यते यथा ६६ आत्मनैवात्मना लीनो योगी

रामः
८

षोडशवासरं लभते महिमा सिद्धिं सुमहान्दृश्यते यथा
६७ अष्टादशदिनांतं चलयस्वो यदि तिष्ठति गरिमाया
भवेत्सिद्धिर्यथा भूभारध्वं भवेत् ६८ अभिन्नार्थं लयेना
पियस्य विंशतिवासरं लघिमाया भवेत्सिद्धिर्यथा ए
तस्य भाग्यं भवेत् ६९ द्वाविंशतिदिनानीव स्वात्मलक्षेण
यंगतः प्राप्तिं सिद्धिर्भवेत्तस्य प्रापयेद्योगजास्थितिं ७०
परे लयंगतो योगी वतु विंशतिवासरान् तस्य प्राकाश

अमके
२

१२

सिद्धिः स्यादपि तं लभते यथा ७१ यस्मै वास्तुगतं चित्तं षड्विंश
तिदिनानि वै लभते जं दीशतं येन विश्वगुरुर्भवेत् ७२ अष्ट
विंशत्यहं यस्य लयस्ति वै स्थिरासने वसित्वसिद्धिप्राप्तिं स्या
यथा वै विश्ववश्यकृत् ७३ यातुमिदं त्रियं कश्चित्पुत्रवत्स्य
देलयं भवन्ति सिद्धयः सर्वास्तेषां विध्वंसका काः ७४ मा
समेकं लयो यस्य लग्नस्तिष्ठेदखंडितः न जागर्त्तिसयोगीन्द्रो
यावन्मोहं न गच्छति ७५ नवमासलयेनापि पृथ्वीतत्त्वं वसिष्ठ

रामः
२

ति पृथ्वीतत्वेतुसंसिद्धोयोगीन्द्रोवज्रसन्निभः ३६ सार्धसम्पत्
त्सरेणापिलयस्यस्यैवयोगिनः तोयतत्त्वस्यसिद्धिः स्यात्तोय
तत्त्वमयोहिसः ३७ समुद्रत्रयेणापिलस्यस्यैवयोगिनः
तेजतत्त्वस्यसिद्धिः स्यात्तेजस्तत्त्वमयोहिसः ३८ वद्विः संव
त्सरेर्भूतैरखंडलयसंस्थितः वायुर्तत्त्वस्यसिद्धिः स्याद्वायुतत्त्वम
योहिसः ३९ तथाद्वादशभिर्वर्षैर्लयस्यस्यनिरंतरं ओ
मतत्त्वस्यसिद्धिः स्याद्ध्योमतत्त्वमयोहिसः ४० चतुर्विंशतिभि

अ. स्के
१०

वर्षेर्लयस्य विरंतरं शक्तितत्त्वस्य सिद्धिस्तथा शक्तितत्त्वमयो हि
सः ॥ बुद्ध्या एडं सकलं पश्येत्प्राणिस्थमिव मौक्तिकं आत्मका
यस्वरूपं वनिधाया यथास्थितं ॥ कामस्योदृश्यते लोके
तत्त्ववर्ग्यं समाचरन् तत्त्ववर्ग्यं करोत्येव शक्तितत्त्वजया यव ॥
३ इत्थं क्रमविवृद्धेन लयाभ्यासेन योगिनः भुञ्जते परमानंदं
भुभुडादिमहात्मावित् ॥ इति श्रीवामदेवसंहितायाम्
मत्किराजयोगकथनं प्रथमः १ श्रीवामदेव उवाच ॥

रामः
१०

नवदेवदेवेशपरमानंदसुंदर ॥ त्वत्प्रसादान्मया लब्धः पूर्वयो
गं सविस्तरः ॥ अपरं किंचिदाख्याहि भवता यदुदीरितं वहि
र्मुद्राच्चित्तं पूर्ववह्नियोगं च तन्नातं ॥ ईश्वर उवाच ॥ अंतर्मु
द्राख्यमपरमंतर्योगं तदेव हि राजयोगः सकथितः सर्वमुनि
षु गतैः ॥ राजत्वात्सर्वयोगानां राजयोग इति स्मृतः तस्मात्त
मभ्यसेद्योगी स्वात्मा तत्त्वविबुद्धये ॥ राजतं दीप्यमानं तं परमा
त्मानमव्ययं देहि नृणां पृथेयस्तु राजयोगः स उच्यते ॥ राज

श्री.
११

योगस्य माहात्म्यं को वा जानाति तत्त्वतः ज्ञानात्सिद्धिर्भुक्तिरिति गुरो
ज्ञानं बलभ्यते ॥ अंतर्योगं बहिर्योगं यो जानाति हितत्त्वतः मया
तथाप्यसौ तं दृष्टो येनैव दृष्टुं किंपुनः ॥ चित्तं बुद्धिं महंकारं बीजं
सोममयं मनः इन्द्रियाणि दश प्राणान् जुहोति ज्योतिर्मंडले ॥
तन्मूलादिदुष्यन् न विभाति ज्योतिर्मंडले योगिभिः सततं ध्येयं
मणिमाद्यष्टसिद्धिदं ॥ वेदशास्त्रं — पुराणानि सामान्या
णिका इव एकैव शांभवी मुद्रायुक्ता कुलवधूरिव ॥ १० ॥ अं

रघुः
११

तर्लक्षं वरिहृदि निर्मेषो मेघवर्जितः यथादिशां भवीमुद्रा सर्वतः
त्रेषु गोपिता ॥ आदिशक्तिरुमाद्यैवामतो लब्धवती पुरा
अधुना जन्मसंस्कारात्त्वमेको लब्धवानसि ॥ गुह्यादुत्पन्नस्य
विद्यानदेयाय स्य कस्यचित् एतत्तज्ज्ञानी वसेद्यत्र सदेवः पुण्य
भाजनः दर्शनादर्वनात्तस्य त्रिसप्तकुलसंयुताः जन्मा मुक्तिपदं
यांति किंपुनस्तत्परायणाः ॥ उर्ध्वोर्ध्वकुंडलीभेदादुन्मन्याये
वतन्मयाः अदुसंधानमात्रेण योगोयं सिद्धिदायकः ॥ उर्ध्वसु

हिरधोरहिरुर्ध्वेधःस्त्वधःशिरः धारायंत्रविधानेनजीवन्मुक्तो
भविव्याति १६ कुलाचाररताःसंतिगुरवोवह्वोमुने कुलाचा
रविहीनस्तुगुरुरेकोहिउर्लभः १७ पुष्पात्सकाशतेयदत्फलं
पुष्पानिनाशकं ~~तत्त्वमात्मास्यमज्ञा~~
हृषकाशतेयदत्तत्वंदेहविनाशकम् १८ तत्त्वमात्मास्यमज्ञा
तामूरुशास्त्रेषुमुह्यति गोपकस्यगतेछागेरूपेपश्यतिदुर्मतिः
१९ नमोस्तुगुरवेतुभ्यंसहजानन्दरूपिणे यस्यवाचामृतंहं

रामः
१६

तिसंसाविषमोहनं २० अमृतोद्दीपीनीविद्यानिरयायानि
रंजना अमनस्कैवसाकापिज्ञयत्यानंददायिनी २१ पु
नष्टोष्ठासनिश्वासः पृथ्वस्तविषयग्रह निश्चेष्टो निर्गतारंभो
ह्यानंदयातिनत्त्ववित्त २२ उद्धिन्नसर्वसंकल्पोनिःशेषाशेष
वेष्टितः स्वावगम्योत्तरयः कोपिज्ञायतेवागगोचरः २३ वदं
त्येवपरं बुद्धिबुद्धिमंतो हि सूरयः स्वावबोधकलात्तापाकुश
लादुल्लभाभुवि २४ वदंतेवात्मनोभावे वेदान्तोपनिषदि

अ. स्के.
१२

दः रहस्यपदिसंत्यन्नेस्वयं नानुभवन्ति ते विहाय योगशास्त्रा
णि नाना गुरुमतानि च निवृद्धत्वा बबोधेयं सद्यः प्रत्ययकार
कः २६ सकलं समनस्कं च सायासं च सदा त्यज निर्मलं
निर्मनस्कं च निराभासं सदा भज २७ दुग्धाबुधत्संमिलितौ
सदेव तुल्यक्रियौ मानसमारुतौ च यावन्मानसव्रमरुत्यव
त्तिर्यावन्मरुच्छापि मनः प्रवृत्तिः २८ तत्रैकनाशादपरस्य
नाशश्चकप्रवृत्तेरपरः प्रवृत्तिः अक्षस्तयोश्चेन्द्रियवर्गवृत्तिर्वि

रामः
१२

अस्तयोर्भोऽस्यदस्यसिद्धिः २९ तत्राप्यसाध्यः पवनस्य नाशः
षडंगयोगादिनिषेवणेन मनोविनाशस्तु गुरुप्रसादान्निमे
षमात्रेण सुसाध्यः ३० तस्यान्मनोनाशयते मनस्का
द्यन्नासतो नश्यति वा पुरुषः तस्यात्सुबुद्धिः द्रियदेहनाशा
ददेहबुद्धिः सहजस्थितस्य ३१ जित्वा वायुं विविधकरणैः
क्लेशमूलैः कथंचित् कृत्वा यत्नं निजतंगताच्छेषनाडीप्रवाह
न म्रश्रुयं परपुरगतीं साधयित्वा विनूनं विज्ञानैक्यसन

अ. स्के
१४

सुखिनो नास्ति मोहस्य सिद्धिः ३२ केचिन्मूत्रं विवृतिस्तमलम
यत्तनो केचिदंति लालाः केचित्कोषप्रविष्ठा युवति भगवत्
हिं दुर्भृदं नयंति केचिद्वा दंति धातू नखिलतनुशि रावा युसंवा
रदक्षाः नैतेषां देहसिद्धिर्विगतनिजमनो राजयो गाहते स्यात्
३३ केचित्तर्कवितर्क कर्कशधियो हंकारदर्पेक्षताः केचिज्जा
तिजडात्पना प्रतिगतध्यानादिधर्माकुलाः प्रायः प्राणिगणा
विमूढमनसो नानाविकारान्विता दृश्यंते न हि निर्विकारसह

रामः
१४

जानन्नेकभाजोभुवि ३४ एकदंडत्रिदंडादिजटाभस्मादिकं
तथा केचिल्लेचननग्नत्वेरक्तवीवरधारणं ३५ उन्मत्तत्वम
भोज्यान्नपानपारखंडवृत्तिताः इत्यादिलिंगग्रहणं नादर्शनद
र्शितं ३६ उत्पन्नस्यावबोधस्य सुदासीनस्य सर्वदा सदा
भ्यासरत्नस्येतन्नैकत्राणुपयुज्यते ३७ तदादृष्टिविशेषा
श्च विविधान्यासनानि च श्रंतःकरणभावाश्च योगिनो नोप
योगिनः ३८ अहंकाररुताकेचित्तज्ञात्वाशास्त्रसमुच्चयम्

अ. क.
१५

उपदेशं न जानंति न च ग्रंथं शनैरपि ३९ संकल्पमूलध्यानादि
विंताशतसमाकुलाः के शोनायिन विदंति प्राप्तां स्थानमीष
सितं ४० वेदांततर्कोक्तिमिरगमैश्च नानाविधैः शास्त्रकदंबकै
श्च ध्यानादिभिः सत्करणैर्न गम्यं वितामतिं लोकगुरुविहाय
४१ तस्मान्नूनं सकलविषयान्निष्कला ध्यात्ययोगाद्यायोर्न
शस्तदनुमनसस्तदिना शाश्वतोक्षः स्याच्चेदेवं सरुजममलंति
विकारं निरीहं प्राप्नुयन्ते कुरुत कुशलाः पूर्वमेवामनस्के ४२

रामः
१५

अथ सैः किमु दीर्घकालमनिलैर्वाधिप्रदेर्दुःखैः प्राणायामश्च
तेरनेककरणैर्दुःखात्मकैर्दुर्जयैः यस्मिन्नभ्युदिते विनश्यति
वलीवायुस्त्वयंतत्क्षणाप्राप्तं तत्सहजं स्वभावमनिशं सेवध्व
मेकं गुरुं ४३ गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विश्वं गुरुर्देवी महेश्वरः गुरु
देवात्परं नास्ति तस्मात्संपूजयेद्गुरुं ४४ दृष्टिस्थिराय स्य वि
ना प्रियेष्वाद्यायुः स्थिरो यस्य विना निरोधात् चित्तं स्थिरं यस्य
विना बलं वात्सल्यं योगी स गुरुः स सेवाः ४५ अमनस्कं सु

अ. क.
१६

शिष्येष्टसकर्मद्वियज्ञं सुखं निवारयते ते वं घा गुरवोऽपतारकाः
४६ गुरुणा दर्शिते तत्वे दर्शनात्तन्मयो — भवेत् विमुच्यचा
यमात्मानं सुच्यते नात्र संशयः ४७ यथा सिद्धरसस्पर्शात्ता
मुं भवति कां च नं गुरूपदेशाच्च वणाच्छिष्यस्तत्त्वमयो भवेत्
४८ तस्मादप्यासिता सम्यक् सहजं प्राप्यते गुरोः अनायासे
न सततमात्माभ्यासरतो भवेत् ४९ विविक्ते विजने देशे पवि
त्रे समनो हरे समासने सुखासीनः शक्तिं चित्तमाश्रितः ५०

प

शमः
१६

सुखस्थापितसर्वगः सुखिशता सुनिश्चलः चारुदंडप्र
माणेन कृतदृष्टिः समभ्यसेत् ५१ सिधिलीकृतसर्वगः स
नखाग्रशिखाग्रतः सवासाभ्यंतरे सर्वचिंता चेष्टा विवर्जित
ः ५२ यदा भवेदुदासीनस्तदा तत्तुष्टकाशते स्वयंप्रका
शिते तत्ते स्वा नंदस्तत्क्षणद्वयेत् ५३ आनंदेन वसंतुष्टः स
दाभ्यासरतो भवेत् सदाभ्यासे स्थिरीभूतेन विधिर्नैव च कमः
५४ न किंचित्तये योगी सदाभ्युपमाना भवेत् न किंचित्तनदि

चिं

चिं

अ.क.
७

नं स्वयंतत्वं प्रकाशते ५५ त्वसंप्रकाशिते तत्त्वे तत्स्थानात्तन्म
यो भवेत् इदं तदिति तच्च कं पुरुषाणां पितृशक्यते ५६ वाङ्मनः
कायसंक्षोभं प्रयत्नेन विवर्जयेत् दिशां वा तस्मिन्वात्मानं सुस्थि
रंधारयेत्सदा ५७ यावत्प्रयत्नलोक्षोस्ति यावत्संकल्पकल्पना
श्रेयस्त्वं मनसा प्राप्तं तावत्तत्त्वं स्वका कथा ५८ ओदासीन्या
मृतेनापि वर्द्धमानेन योगिना उन्मूलिते मनोमूले जगद्दृष्टः प
तिष्यति ५९ सदा जाग्रदवस्थायां सुप्तवद्यो वतिष्ठते भ्रासोश्च

रामः
७

सविहीनस्तुतिश्चित्तं मुक्त एव सः ६० स्वप्न जागरणोपेतान्तवो
जाग्रते गताः यो गिनस्तत्त्वसंपन्नान जाग्रति न शेरते ६१ स्वप्ने
चिदंशमून्यत्वे जागरे विषयग्रहः स्वप्न जागरणातीतं समंतत्वं
विदुर्वुधाः ६२ भावाभावद्वयातीतं स्वप्न जागरणान्तरिकं मृत्यु
जीवननिर्मुक्तं तत्त्वविदो विदुः ६३ यथा सुप्तोत्थितं कश्चि
द्विषयान्मुक्तिपद्यते जाग्रत्येव तथा योगी योगनिद्राक्षये तथा
६४ सर्वतोचिततादृष्टिः प्रत्यग्भूता शनैः शनैः परंतत्त्वमनाद

अ. स्के.
१८

क्षेपश्यात्मानमात्मनि ॥ निद्रादौ जारस्यानेयोभावउपजा
यते तंभावंभावयेद्योगीनिश्चितंमुक्तयवसः ॥ प्रथमंनिस
तादृष्टिःसंलग्नायत्रकुत्रचित् स्वीरीभूतावतत्रैववित्तश्य
तिशानैःशानैः प्रसहसंकल्पपरंपराणामुक्तेदनेशततसाव
धाना आलेवनाशादपदीयमानाशानैःशानैःशान्तिमुपैति
दृष्टिः ॥ यथायथासमभ्यासान्ननसःस्थिरताभवेत् वा
युवाककायदृष्टीनांस्थिरतावत्तथा ॥ दृश्यं पश्यति

रामः
१८

यो न पश्यति शनैः शब्दे यमाजिप्रतो भक्ष्यं भक्ष्ययतः कृतिप्रिय
करं श्रोत्रं तथा श्रोत्र्यतः ॥ स्वर्शचस्पृशतो निरीधनशित
प्रह्णं मनोज्ञं क्रमादद्वैतारव्यपदस्य तत्त्वपदवीषा प्रसयो
गिनः ॥ यदा यत्र यथा यस्मात्स्थिरं भवति मानसं तदा
तत्र तथा यस्मान्न तु बालं कदाचन ॥ यत्र यत्र मनो या
ति न निवार्यत तस्ततः अवारितं क्षयं याति वार्यमाणं तु व
र्द्धते ॥ यथा निरंकुशो हस्तिः कामान्याय निवर्तते अः

अ. स्क.
१९

वारितं मनस्तद्वत्स्वयमेव विलीयते ७३ निवार्यमाणं यत्नेन
धर्तुं यत्नैव शक्यते नतिष्ठति क्षणैव मारुतस्य वशो दयात् ७४
इर्निवार्यं मनस्तदवद्यावत्तत्त्वं न विंदति विदिते तु परे तत्त्वे मनो नो
स्त्रभका कवत् ७५ यथा तुला तुलाधारं च वलां कुरुते स्थिरं
जाते सौख्यं सदा भ्यासान् मनो वृत्तिस्तथात्मनि ७६ निष्पन्ना
विलभादभून्व नित्यं तत्त्वात्मस्थितिस्तत्क्षणा न्निवेष्टश्च
पाणिपादकरणग्रामो विकारास्ततः निर्मूलप्रविनष्टमारुत

रामः
१९

तथा निर्जीवका षोडशोपमो निर्वातस्थित दीयवत्सहजवान्वाश्वस्थि
तेर्दृश्यते ७७ निक्षिप्रेकनके विहाय कलुषं यद्भवेन्निर्मलं
निर्वातस्थितनिस्ररंगमुदकं स्वच्छस्वभावं परं तद्वत्सर्वमिदं विहा
य सकलं देदीप्यते निष्कलं तत्त्वं तत्सहजस्वभावममलं ज्ञाते मन
स्के भ्रवं ७८ मनश्च वमनुष्याणां कारणं वेधमौक्षयोः वंधाय
विषया संगी मुक्तये निर्विषयं मनः ७९ मनो दृश्यमिदं सर्वं य
त्किंचित्सचराचरं मनसोऽप्युन्मनीभावे हेताभावं प्रवक्ष्यते ८०

अ. स्क
२०

जायमानो मनस्कस्योदासीनस्य च तिष्ठति मृदुत्वं सरलत्वं च शरीरस्योपजायते ८१ अमनस्के क्षणात्सीणं कामक्रोधादिवेधं न नष्टांतं करणसंभं देहगौहं ज्ञयं भवेत् ८२ सहजेनामनस्केन मनःशले विद्यो जिते आतपत्रमिवास्तंभं शरीरं शिथिलीयते ८३ अमनस्कं खनित्रेण समूलोन्मूलनीकृते अन्तःकरणशले तु सुखी संजायते मुनिः ८४ कदलीवमहामाया समनस्केन्द्रियहृदा अमनस्कफलं श्रुत्वा सर्वथैव विनश्यति

शसः
२०

८५ इन्द्रियगामदयोनिश्चासोक्तासपक्षयोः सच्छिन्नयोर्म
 नपक्षीस्थिरसन्भावसीदति ८६ आससूत्रसमोपेतमिन्द्रिया
 लयसंकुले त्रोटयित्वा मनोजालं जायते भीतवत्सुखी ८७
 प्रशांतेन्द्रियसंघाते बुद्धिशक्तिसमन्वितः वायुयानश्रुतं जित्वा
 मनस्यसुखी भवेत् ८८ गुणत्रयमयी ज्ञेयसुहृत्तन्मनिर्वंशि
 नां अमनस्कसुरेणैव कृत्वा मोक्षमवाप्नुयात् ८९ यथासं
 लीयते सर्वमस्तं गच्छति भास्करे कर्मजालं तथा विश्वममन

अ. स्के
२१

पं

स्के विलीयते १० इन्द्रिय ग्राह निर्मुक्ते निर्वाते निर्मलामृते
अमनस्क हृदे स्नातः परामृतमुपाश्रुते ११ इत्युक्तमेतत्सहजा
मनस्कं शिष्यप्रबोधा यशिवेन साक्षात् नित्यं तत्तन्निष्कलनि
ष्ठं च वाचामवाच्यं स्वयमेव वेद्यं १२ चित्ते चलति संसारे चले
मोक्षं प्रजायते तस्माच्चित्तं स्थिरीकुर्याद्दोदासीत्यपरायणाः
१३ चतुर्विधमनोवस्था विज्ञातव्या मनीषिभिः विशिष्टं च ग
तायान्तं सुश्लिष्टं च सुलीनकं १४ विशिष्टं तामसं प्रोक्तं राज

रामः
२१

संतु गतागतम् सुस्त्रिष्टंसात्तिकं प्रोक्तं सुलीनं गुणवर्जितं
२५ विस्त्रिष्टं च गतायातं विकल्पविषयग्रहं सुस्त्रिष्टं च सुली
नं च विकल्पविषयापहं २६ ततो भ्यासनिधौ न निशले वे
भवेद्यदि तदा समरसी भूतः परमानन्द एव सः २७ अत्र
सतो मनः पूर्वविस्त्रिष्टं च लमुच्यते ततश्च लावलं किं चि सा
नंदं च २८ गतागतम् २९ सानंदं निश्चलं चेतस्ततः सुस्त्रि
ष्टमुच्यते अतीव निश्चली भूतं सानंदं च सुलीनकं ३० एवं

अ. स्क.
२२

भूतस्य कर्मणि कृतं पुण्यं न संशयं प्रयाति नैव लिपंति क्रियमाण
निशाधुना १०० उत्पन्नसहजानंदं सदाभ्यासरतः स्तयं सर्वसंक
ल्पसंत्यक्तः सविद्या कर्मसंत्यजेत १०१ ये तु विद्यार्थविज्ञाने वि
द्वंस इति कीर्तिताः आत्मतत्त्वेन जानंति दर्व्यापाकरसंयथा १०
२ संसारिक क्रियायुक्तं ब्रह्म ज्ञोस्मीति वादिनं कर्मबुद्धो भय
भ्रष्टं तंत्यजेदंत्यजेयथा १०३ इथा देवपरित्यागकर्मका उ विदु
विता पाखाण्डाः पंडितं मन्या न ते किमपि जानते १०४ न कर्मा

समः
२२

व

तित्यजे योगी कर्मभित्तु ज्ञते ह्यसौ कर्मणां मूलभूतस्य संकल्प
स्यैव नाशतः १०५ यदा यदा सदा भ्यासात्संकल्पविलयो भ
वेत् योगिना भूतिश्रेयान् कर्मत्यागस्तदा तदा १०६ दातानां
कुलशीलानां सततं मोक्षमिच्छतां श्रद्धावतां सुशीघ्राणां शा
स्त्रमेतत्प्रकाशयेत् १०७ शास्त्रमेतत्प्रयत्नेन सदा भ्यासं मुमु
क्षुभिः यस्याधारणमात्रेण स्वयंतत्त्वं प्रकाशते १०८ अकार
त्रिविधैर्विविधकरणैः प्रायश्चयाद्योर्जयस्तेन श्रितनतोलयेन म

अ. ल्क.
२३

नसंस्त्यावरालंवनम त्वत्का सर्वमिदं कलेवरगतं मत्वा मनो वि
भ्रमं देहातीतमवाच्यमेकममनस्कत्वं कुर्वेसेव्यतां १७९ नदिवा
जागरितव्यं सुप्तव्यं नैव रात्रिभागेऽपि रात्रावहन्निव सततं शयि
तव्यं योगिना नित्यं १८० निर्मलसहजस्थितपुरुषे न दिवारा
त्रिभेदोक्तिः जागरशयनविवर्जितचिन्मात्रानन्दसंस्थानात् १
११ अन्यजन्मकृताभ्यासात्त्वयंतत्त्वं प्रकाशते सुप्तास्थितस्य
प्रसूयेत्यपदेशाद्यभावना ११२ शुद्धाभ्यासस्य शांतस्य सदैव

गमः
२३

अ. स्के
२४

गुरुसेवनात् गुरुप्रसादात्तत्रैव तत्त्वज्ञानं प्रकाशते ॥३॥ प्रका
शात्प्रिकया शक्त्या प्रकाशः प्रभवाकरः प्रकाशयति यो विश्वं प्र
काशे सो प्रकाशकः ॥४॥ सर्वमेतच्चिदाकाराचक्षुःति घननिश्चये
स्थितिं याते समं याति जीवो निस्ते ह दीपवत् ॥५॥ एतत्परावार
विद्यो वदन्ति तपस्विनो ज्ञानसमाधियुक्ताः अनादिविज्ञानमजं
पुण्यं सो हं परं ब्रह्म जगत्समस्तम् ॥६॥ इति श्री ईश्वरवामदेव
संवादे वामदेवसंहितायाममनस्कोत्थं बोधः प्रकरणम् २

रामः
२४

ASMA AFCHRES

1563

FILE THE HILLS